

ACCIÓ VALENCIANA

Boletí quinzenal — Orgue d'ACCIÓ CULTURAL VALENCIANA — Redacció i Administració: Jorge Juan, 13
Préus de Subscripció: simpatizant, 3 pessetes a l'any; actiu, 1 pesseta al mes; protector, 2 pessetes al mes.

ANY I - N.º 2

VALENCIA 1.º MAIG 1930

10 CÈNTIMS

EDITORIALS

La Batalla de la llengua

En un periòdic de la província de Madrid, vulgarment conegut per "A B C", es va publicar el 17 del mes de abril prop-passat un article de redacció titulat "La academia española y los académicos regionales". Volem supondre que aquest treball haurà estat fet a darrera hora per omplir algun espai, i per algun meritori completament incapaç. Volem supondre-ho. Això fa poc seriós i diu prou en lo descrèdit del esmentat diari.

Comença reconeïrent en la passada Dictadura la existencia de "obsesiones malsanas", una de les quals va ésser la seua conducta amb els catalans, de procediments "vejatorios e irritantes". Pera compensar açó, va crear—diu—els acadèmics regionals. "Fué una in-tromisión irreverente y desatinada... sólo se consiguió adulterar esencialmente la Academia, cuyo tesoro único y definido es el idioma de Cervantes".....

A este punt preferim detindremos una miqueta, com pera meditar. No hagueren cregut mai que açó pogueren dir-ho els castellans. Son les llengües germanes de la península les que ingènuament s'acosten cap al centre per a col·laborar en un obra de germanor—quan cada una de per sí es tan poderosa en essència com ella—i son els castellans quins refugen lo seu contacte amb mostres de disgust. Em sembla tan racional, tan de sentit comú que a la acadèmia espanyola tinga cabuda tant l'euskar com el castellà i el català com el gal·laic, que pensem que no ésser aixís podria titular-se Acadèmia Castellana, pero mai Acadèmia Espanyola. Però com encara açó es susceptible de punts de vista, ens reservem un juí definitiu, aixís com sobre la eliminació o no dels acadèmics regionals.

Més avant escriu: "Se quiso hacer esta manifestación de aprecio tan extensa, que se creó sección para las provincias valencianas". En vist quin extraordinari més rumbós? I seguidament enumera els motius del seu menyspreu cap al valencià: "lengua

muerta o puramente literaria... dialecto desfigurado, empobrecido y castellanizado, que apenas tiene briznas de lemosín y que ni siquiera tiene expresión unánime". Després de trascriure estes frases "amables", sols volguerem que el seu autor intentara demostrar-ho per a probar-li entonces que parla per boca de ànec. Qui crega que en nostra regió no es unànim el us del valencià demostra que mai ha tingut ocasió de comprovar-ho. Perque no volem supondre que tota la rahó i la ciencia del autor s'haja concentrat a València, capital. Es dir, on el contacte seguit amb castellans relega en les classes coentes—que en Madrid diuen "brutal" i ací "hamos"—un deixament de la seua llengua en honor mal mereixcut—i en prova de una hospitalitat ben poc agraida després—cap als forasters. Pòbres llengües si el filòlec tinguera que estudiarles únicament a les capitals: València, Barcelona, Madrid. Respecte a lo de "llengua morta" o "dialecte desfigurat", seria absurde supondre en qui en ha dit un coneiximent de causa; i completament grotesc el fer-li per quant parla qui menys pot.

Peró volem remarcar el fons de nostra réplica, que es el atac exclusiu en l'article a València. I com ell ens ferix fonament en nostra sensibilitat—que mai en nostra vida i en nostre espirit: UNICS I INTANGIBLES—volem aclarir un concepte. L'autor del article concedeix una absoluta beligerancia a Catalunya, perque ha sentit un terror pànic de que una ditá insignificant del alludit el fera pols, o de que—i aixó haguera segut pitxor—li hagueren contestat amb el silenci més absolut. Un altre motiu poderosíssim es que un dels acadèmics regionals es constant col·laborador de "A B C": Eugeni d'Ors.

I no comentem més: aniriem masa llunt en les nostres consideracions, i no es aquesta ocasió de fer tot lo que sentim. No estem encara prou forts per a menyspreuar els insults, però no som gens cobarts per a aguantar el colp injust, a modo de esclaus o de gent inferior. Precissament estem en el centre: el moment i la ocasió de tornar per nostre seny, amb tot res-

pecte, però també amb tota arrogancia.

No volem acabar sense correspondre a la finor de "A B C" amb un pràctic consell que no deuen oblidar els seus distinguits redactors. I es l'estudi de eixe castellà que tant defensen. Per eixemple, tan decidit protector de la llengua de Cervantes no té dret a dir que: "Ha llegado el momento de deshacer ese entuerto dictatorial". Perque lo que está tort mai es desfá: si acás es desentorta. Es dir, que com "entuerto" es "tuerto", i "tuerto" es "torcido", lo contrari de "torcer" es "enderezar".

* * *

Almansa: 25 d'abril de 1707

Una fita i un lloc: recordeu-los valencians. En aqueixos plans, sota aquell castell que heu trobat anant a Madrit apenes deixada la terra valenciana, s'enfondraren les nostres llibertats mes íntimes. El nostre Úret, les nostres institucions, la nostra llengua foren trets de tots els seus llocs. Des d'aleshores que l'uniformisme d'un rei francès, baix d'una capa castellana, aná esvaint la nostra fesonia autóctona.

Convé que aquells que creguen-se valencians "cent per cent", son al mateix temps defensors aferrissats de l'hegemonia oficiosa castellanista, n'obliden que sols la força brutal de les armes pogué dur la servitut a la nostra llengua, i que després de dos segles de coacció continua en tots els sentits, i d'una deformació tendenciosa de la nostra Historia, a les escoles, no s'ha obtés altra cosa que divorciar a les classes dirigents—aristocracia i mesocracia, de la sang, dels diners, i de l'intel·ligència—de la massa desorientada. Deixant aixís decapitat al nostre pais i donant—lo lligat de mans i peus al foraster. Molts dels mals i de les injustícies que ara es plóren afeminadament, no hagueren ocorregut, si a les nostres minories rectores no se les haguera instruit en la mentida de que la nostra patria era terra endins i no ací mateix; produint-se així l'emigració de tots els

Les Lletres

REVISTA DE LLIBRES

"Pepe Botella" en Valencia

La història de València en els primers anys del segle XIX es de una gran valua anecdòtica. Les festes en els palaus de Parcent i de Dos-Aigües, les reunions en la Alameda, les corregudes de la Maestrança, les solemnitats religioses que la Seu, i els pasejos per los carrers del Mar i de Cavallers, que formaven els centres de reunió de la societat valenciana, ens semblen capitols de una ingènua novel·la romàtica. Tot el segle XIX valencià es com un folletí reblit de episodis i de aventures. Però aixís com la novel·la se inyora en la realitat, els apunts per a esta classe de folletins hi ha que trobar-los en los Arxius i en les biblioteques. Per lo que respecta a la interessant visita de Josep I a Valencia (1812), esta tasca ha segut ja realitzada amb tota minuciositat per jove historiador valencià recentment eixit de nostra Universitat, Vicent Genovés.

El tema queda casi esgotat en aquest treball (1). Desde la eixida de Madrid el 12 de agost, fugint de Wellington i la arribada a Valencia el 31, fins al mes de octubre en que va tornar a Castella, no cap més minuciositat en el estudi de la organització del rebiment i estancia, festes i acataments dels valencians al rei francès. Al vindre Bonapart, els valencians cregueren tan beneficosa aquesta visita per a els seus interesos, que no ductaren en rebre-lo i conrear-lo amb tota solemnitat, sense pensar en lo transitori que hauria de ésser lo seu reinat.

L'obra du un prolec del catedràtic d'Historia, En Lluís Pericot, molt animador de la nova generació valenciana.

A. I. U.

(1) Vicente Genovés Amorós: *Estancia en Valencia del rey Don José I*. Valencia, 1929. XII pàgines + 1 fulla + 38 pàgines 16.º mlla. 2 pessetes.

nostres valors que encara avuí continua.

El fet, quin aniversari ara s'escau, marca el començ de la fi de la nostra personalitat. Des d'aleshores la terra valenciana sols ha sigut una "província" sempre sotmesa, mes per debilitat propia que per superioritat de l'altra part, a la seua vencedora d'altre temps.

Avuí ens preguntem: ¿sabrà el país valencià redreçar-se i tornar per la propia emancipació espiritual?

De que ho conseguixca depén tot el seu pervindre.

La llengua valenciana a la Universitat

El Patronat Universitari ha acordat als precs del Centre de Cultura Valenciana i restablir, per al proper curs, la Càtedra de Llengua Valenciana a l'Institut d'Idiomes de la nostra Universitat. Felicitem al Patronat per son acord donant satisfacció a nostres aspiracions, ensemps que ho fem al Centre de Cultura per sa iniciativa.

REVISAT PER LA CENSURA

En el centenari de Mistral

Frederic Mistral, cantor dels caires de Provença i generador de l'Idèa veçitana, ço és, de la Federació del País d'Oc: Auvèrnia, Gasconya, Llemosí, Provença, Catalunya amb València i les Mallorques, és el geni que, tot sentint la poesia fins el moll dels ossos, sentia la patria per damunt de tot altre ideal humà.

La lectura de les seues obres, principalment les cabdals, "Uliseio, Calendau i Nerto", deixa compendre d'una manera clara com estimava la terra que el va treure a la llum de la vida.

Tingué Mistral totes les honors que hom dona als poetes. "Heus ací el nou Homer" li deia un altre altíssim poeta: Lamartine. I en 1906 obté el Premi Nobel de Literatura quan ja l'Acadèmia l'havia coronat amb el simbòlic llorer.

Peró no és açó el que buscava la seua ànima, puix que el cor sentia la terra, la Patria, per damunt de tot. Ell havia creat el "felibrisme", l'unió, la comunió dels homens conservadors.

conreadors de la Nova Llei exaltadora del Mitjorn, del futur Imperi del Sol.

Per ço quan és l' hora de redactar la llosa que cobriria el vas funerari arpegador de les seues despulls no recorda sino Deu i la Patria.

I escriu:

"No a nosaltres, Senyor, no a nosaltres,

(altres,
sino al teu nom
i a nostra Provença
dona la gloria".

En llegir la transcripció sentim la veu del patriota. I és que l'amor a la patria el portá a ésser Poeta.

Nosaltres, en l'any del centenari de la seua naixença, gloriem Mistral poeta i patriarca.

CARLES SALVADOR

D. Josep Rodrigo Pertegás

D'avençada edat ha mort el senyor Rodrigo Pertegás el 14 dels corrents. Metge per professió i erudit investigador per vocació era ú dels mes entusiastes admiradors de les nostres glories adhuc que com la majoria de la seua generació—tan prolífica—escriguera en castellá, pensant i sentint en valencià. Fon mestre desinteressat i alentador per a tot aficionat a la matèria i ens ha deixat a la posteritat entre alguns documentadíssims estudis de Historia Médica obres tan estimables com "La juderia de Valencia", "Hospitals de Valencia en el siglo XIV", "Historia de la Cofradía de Nuestra Señora de los Desamparados", "La Morería de Valencia" i moltes altres además de un número considerable de articles i de una gran labor inédita. Resumint fon un benemèrit concitadà doncs la ciencia i la virtut serán respetades per tots els amadors de les glories de València. ACCIO VALENCIANA notifica el seu dol a llurs familiars i amics.

M. S. G.

Es prega als subscriptors, tant de dins com de fora de la ciutat, qu'envien ses subscripcions a l'Administració de la Revista.

i l e s A r t s

Exposicions

* A base dels cognoms de Roch Minué ha compost Almela unes acer-tades paraules de presentació en lo catàleg, per esta volta—ens plau dir-ho—inclús els títols de les obres, tot en valencià. La puresa que atribueix Almela a l'obra de Roch, te una possible tradició: sinceritat. Amb aquesta condició i el estudi constant del paisatge es com nostre artista ha pogut presentar esta col·lecció de obres de ambients ben diferents i de problemes diversos, que l'autor ha resolt sempre amb "un 100 per 100" de sinceritat. Altres qualitats son remarcables en les seues obres: la simplificació de tècnica: la harmonia de tons i la fina de color. Per tot, esperem que en el estudi del paisatge obtinga prompte Pasqual Roch una destacada personalitat.

* Manuel Gordó ha exposat una serie de xicotets dibuixos en el saló del Ateneu Mercantil. Hem de salvar la seua competència en lo procediment de la tinta xina i del llavat, bé que reconeixent que no es de les més difícils ni molt menys. Però ens fa pobre el recurs de copiar de fotografies i quasi mai del natural, sent este—sobre tot el model humà—la font inesgotable de producció artística. Ens plauria vore ara, trasplantat a la actualitat, quelcom de lo que va fer tan magistralment Goya. Per lo que respecta a les obretes presentades ens fa un conjunt prou lluntà de la plena realització estètica.

* La F. U. E. ha organitzat una exposició de obres de estudiants. El sol intent es digne de tota felicitació, més quan ha obtingu un èxit artístic proporcionat a la seua indole estudiantil. No podem detallar per la quantiat de autors i de obres. Tampoc debem pendre masa en serio la seua crítica, per quant la majoria d'ells no pensarán molt insistentment en lo seu pervindre artístic. Senyalem la originalitat de algunes obres, com les de Joan Renau, Cortés, Dasí i Dols. La "maestría" de Carbajosa i de Fílo Guach. I encara la ingenuïtat de Cantó Selva. I la bona voluntat de tots, sense oblidar als organitzadors de aquesta reunió de artistes-estudiants més admirable encara en el fons que en la forma.

Informació Valenciana

Taula de lletres valencianes

Ha aparegut el número d'aquesta revista corresponent al mes d'abril i com tots els anteriors, está ple d'interés. Está dedicat, casi tot ell, a la visita dels intellectuals castellans als catalans. Son sumari es el següent:

Mistral: Carles Salvador.—El diàleg entre Catalunya i Castella: Joaquim Reig. — Aproximació: Adolf Pizcueta.—El diàleg de la intel·ligència: Juli Just.—L'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona: E. M. F. Acció Cultural Valenciana.—Rubió i Lluch, l'Acadèmia i la llenyua lleonesa.—Nostra Novela. — Sobretaula. — Himne ibèric: Joan Maragall. — Notes.—Bibliografia.

Cultura Valenciana

Ha eixit el número de març-abril que, com de costum, conté valuosos articles i está acuradament presentat. Porta també els "Annales" de la Societat d'amics de Lluís Vives. Conté el següent sumari:

La, Calahorra: Pedro Ibarra. — Un capítol para la Historia de Alcira.—Mons. Juan Bautista Vives: J. Sanchis Sivera.—De l'Epistolari Llorente: Josep Calveras, S. J.—Notes varies.

L'incendi de l'Arxiu del Regne

I

No s'ha pogut averiguar la causa concreta del gorrós incendi que ha convertit en cendres lo que constituïa tot el tresor inapreciable de nostra Història. En aquests moments de emoció tan fòrta, apenes si podem dominar els nostres nervis, per a donar una sucinta narració de lo sucudit, i per a explaiar en breus renglons l'història i l'enorme interès del tan inopinadament desaparegut arxiu regional.

A altes hores de la nit, va ésser avisada la brigada dels bombers, que acudí amb tota rapidessa. Era impressionant l'aspecte que presentava la Llotja quant el vehinat es donà compte de la trascendència de l'incendi. Alguns veïns benemèrits derribaren

les portes i conseguiren salvar alguns papers, que tiraren per lo balcó al carrer. Però com les flames s'havien apoderat de tota l'ala esquerra del edifici, on segurament havia alcomen-sat l'incendi, prompte va ésser impossible tot nou intent de salvació, convertint-se l'edifici en una inmensa foguera, que esplandia una fòrta i rot-genga claritat, entre denses columnes de fum i de flames. Un gran gentiu comentava des dels carrers pròxims el trist espectacle. Els esforços dels bombers varen ésser infructuosos; la posició especial de l'edifici, quasi sense comunicació al exterior i la poca amplaria del carrer, dificultaven les maniobres, fins a tal punt que al dia següent tota la casa, i per tant tots els riquíssims documents que contenia, varen apareixer convertits en desoladores runes.

Com deiem al començament, no es pot suposar l'orige de la catàstrofe. No's pot atribuir a un curt-circuit, ja que l'Arxiu careixia de instal·lació elèctrica, i encara que l'edifici—ben antic i de materials ben amics del foc—no disposava de material algú extintor d'incendis, i de que les estanteries eren totes de fusta molt vella, a tots semblava impossible que poguera ocórrer tan gran catàstrofe. El temps ha vingut a demostrar lo contrari.

Cóm era l'Arxiu.—La barriada que dona a les espatlles de la Llotja, col·locada entre altres dos ben antagòniques—la del Mercat, de gent artesana, i la de l'antiga Audiència, de tradició ben aristocràtica—es molt interessant. De les antigues tradicions encara conserva algún casó convertit en magatzem o algún palau desmenuçat en les mil i una habitacions de les cases modernes. Els seus carrers son millor carrerons, i alguns d'ells no coneixen encara l'endoquinat. El seu veïnat, mig senyor i mig obrer, no pot disimular cert aire de burgesia. Queden alguns edificis molt interessants: el del baró de Santa Bàrbara, el de en Bou, i el de la Companya i alguna antiga tradició ja quasi esmortida, com la presó de dones i el raconet on va viure l'últim botxí. Hi havia també fins a hui algo de molta més importància que tot açó; de importància capital per a la nostra cultura; tal volta lo més interessant i de

major valor de tota València, perquè la seua vàlua en potencia, qui sap les sorpreses que haguera pogut reservar a la Història? Parle sencillament del «Arxiu General Històric del Regne de València».

El seu emplaçament no podia ésser més humil, en un racó del «carrer angost de la Companya», junt a la dita caseta del botxí, embotit en la maçana tradicionalment ocupada per la «Compañía» dels Pares Jesuïtes. Li donava accés un ample portal i una escala—que no escaleta—amb barana de mamposteria. Tot senzill: les rajoles roigengues, les fustes corcades, i les parets pintades de calç. Pujant per l'escala solitaria, s'aplegava a un fosc replaneller, on se trobava amb una porta bernisada de color de xocolata amb reixeta i picaport. Generalment s'utilitzava una cadeneteta de llautó prou deteriorada. Adins, s'ouïa el sangolejar de la campaneta. Al poc rato—es just consignar-ho—s'ouïen passos tardes, i amb lo roïdo de un pestell prehistòric s'obria la porta i rebia als visitants la figura amable d'un agüelet: aquest bon home, a qui des d'aquí volem rendir-li una prova de afecte en nom dels conseqüents visitants del Arxiu, ha envellit entre aquells paperots. Donava llàstima demanar-li un tomot que havia de baixar parsimoniosament dels alts estages.

El primer pis, de sostre elevat, constava d'alguns departaments accesoris i de dos naus principals, creuades encara per estanteries que les subdividien en estrets carrerons. Reialment imposava tal acumulació de paper, que semblava parlar-nos quedament, per les cares totes iguals dels «mamotretos», amb una veu misteriosa, que aplegava a nosaltres a través dels segles: era la poesia del document escrit, que molts se neguen encara a reconèixer. Els empleats disposaven de tres taules i de algunes cadires. La «parroquia» del Arxiu, algun erudit, algun frare, i de poc temps a esta banda algun jovenall i alguna senyoreta —cosa insòlita i anacrònica!—usdefruitaven les dites tauletes dels empleats, amb quins prenién una cordial i benavenguda familiaritat. Encara n'hi havia altres departaments en la part alta. El «santa-sanctorum» era de difícil i compromés accés, no sols moral si no material. Es necessitava molta pràctica i altes condicions de aviador, per a aventurarse per la escaleta—açó si—de ferro, de «caragol», que pujava perpendicularment, com una barrina.

Feta la heroicitat, es trobavem que la decoració canviava prou. L'espai era més reduït i el sostre també. Els documents s'amontonaven amb més desordre. Era lípic, a ma esquerra, un xicotet despatx... en altres temps. Al front, el departament dels bibliotecaris, magnífic saló ple de llum, encara que tan destaralatat com lo demás. Allí estaven els llibres d'administració, la xicoteta biblioteca, i els fitxeros on millers de paperetes mostraven ben clarament la llaboriositat dels arxivers, que havien de lluitar amb les deficiències de material i de lloc. Sumariament, es açó tot lo que el espectador podia vore en una visita sumaria.

Algo d'història.—L'orige autèntic del Arxiu s'atribuïx al rei Alfons III de València (V de Aragó) degut a les lleis que va dictar en les Cortes que's celebraren a València el 12 de setembre de 1419. L'una d'elles manava que els Batlles generals i locals i altres oficials de rendes, donaren els seus comptes en València i que's conservaren sempre en l'Arxiu Reial d'aquesta ciutat. Per l'altra manava que l'ofici de Mestre Racional fora de per vida i que tots els comptes presents i venients del Reial patrimoni es conservaren en l'Arxiu del Reial de València. Un altra llei dictà el rei Alfons en 1419, manant que els protonotaris, secretaris i escriptors de manament deixaren tots els registres, processos de cort, etc., etc., en aquest dit Arxiu. Però realment en éll sols es conservaren els documents del Reial Patrimoni, Cancilleria, Reial Audiència i Mestre racional. Sols algún temps després, el Batlle general, que funcionava en edifici apart, portà a aquest la seua documentació. Com més avant vorem, eren molts més els arxius parcials que no s'havien inclòs en lo del Reial.

Ja es sabut fins a la sacietat el colp mortal que va rebre nostra història foral amb la guerra de Successió a primers del segle XVIII. Felip V va remoure tota la organització administrativa de València. Ell va ésser qui va reunir nominalment en un tots els arxius desperdigats (1716) nomenant per a l'Arxiu Reial un arxiver del Reial Patrimoni. Però com més tard l'Audiència — establida al mateix temps en l'edifici de la Diputació, que's va suprimir—reclamava la documentació pròpia, es va fundar en temps de Ferrán VI (1758) l'«Arxiu General del Regne», disposant-se es buscara lloc per a instal·lar-lo. Més avant (20 de febrer de 1770) Carles

III li designà l'edifici que ans ocupava la «Casa profesa» dels Jesuïtes, aleshores expulsats d'Espanya: va nomenar arxiver a En Ignaci Latre, i va fer començar els treballs d'administració i ordenació. A pesar d'aquesta unitat aparent, la separació seguia. Els documents de Governació es trobaven en la «Casa de Governació del Regne»: els de la Generalitat en el seu antic Palau: els de Justícia i Subjustícia en les antigues Cases Consistorials i els del Reial en lo seu antic Arxiu.

Establits aixís el centre imaginari, però dispersos els elements constituents, el temps ha de anar juntant-los lentament. Per motiu de la guerra del francès, per el temor de que els enemics el pogueren utilitzar de fortí, va ésser destruït el Palau del Reial, i transportats els documents de la antiga Generalitat, que allí no feien ninguna falta, i més tard (1859), els papers de Justícia i Subjustícia, custodiats en l'antic Consistori, per derribo d'aquest sufriren la mateixa sort. Tot es arreplegat en l'Arxiu, que's anava embotint pacientment. Finalment, després de llargues i laborioses gestions, es consegueix que el 12 de desembre de 1861 pase a la antiga casa profesa tota la documentació de la Governació del Regne, també per derribo del seu Palau.

Sols quedava el del Reial Patrimoni, instal·lat en lo Palau de la Bailia, que va pasar al General quant en 1886 ho va demanar insistentment aleshores cap del Arxiu En Miquel Velasco. Com a complement de tot lo dit, hi ha que recordar tots els documents que a conseqüència de la desamortització estaven units en lo major desordre en l'Arxiu de la Delegació d'Hisenda, i que per fortuna varen passar al tantes voltes esmentat Arxiu Regional.

(Acabarà).

ACCIÓ CULTURAL VALENCIANA

//

En .....
que viu en lo carrer de .....
..... número .....
de ..... se subscriu a
ACCIÓ VALENCIANA per .....
pessetes al .....

Signatura,